

JAN
HALADA

OSUDY MOUDRÝCH

ÉPOCHA

PRŮVODCE
EVROPSKÝM
MYŠLENÍM

JAN HALADA

OSUDY MOUDRÝCH

PRŮVODCE
EVROPSKÝM
MYŠLENÍM

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

*I kdybychom mohli snad být učení
učeností druhého, moudrými můžeme
být jen moudrostí vlastní*

MONTAIGNE

Frontispis:

*Vyobrazení z díla Margarita Philosophica z roku 1503,
kde mezi sebou soutěží
v závodě v počítání Boethius a Pýthagorás*

Copyright © Jan Halada, 2010
Cover and layout © Karel Kárász, 2010
Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2010

ISBN 978-80-7425-036-1

OBSAH

Úvodem neboli otázky a odpovědi	7
TAJEMSTVÍ POČÁTKU	11
Neznámé slovo	11
Řecký zázrak	13
Číslo jako základ světa.	16
Čemu dát přednost?	22
Svět se skládá z nejmenších částíček	26
Zájem nejen o filosofii.	28
 OBJEVENÍ ČLOVĚKA	 32
Poznej sám sebe	32
Vím, že nic nevím	37
Občan-filosof	43
 SMĚREM K NOVÝM SVĚTŮM	 57
Nepokořený rebel	57
Cesta ke spáse duše	60
Velké obrození	72
Může člověk všechno?.	78
Zápas o nový svět	84
 VELKÉ OBNOVENÍ VĚD	 92
Vzhůru k imperiální moci	92
Od podřízeného úředníka k lordu kancléři	97
Vědění znamená moc.	101
Zkušenost a rozum.	104
První vědecká utopie.	111
Konečně čas pro vědu.	115
 VLÁDA ROZUMU	 117
Příjezd do Paříže	117
Úspěšný mladý muž.	119

Pobyt v Anglii	123
Život na zámku aneb filosofie, věda a láska.	126
Boj světla s tmou předsudků.	130
Pozvání k panovníkovi	138
Svědění Evropy.	142
FILOSOFIE NA ROZCESTÍ	149
Všechno rozumné je skutečné?.	149
Změnit svět.	158
Svět jako vůle	165
Co je člověk?.	171
MÍSTO ZÁVĚRU	179
MALÁ GALERIE SLAVNÝCH FILOSOFŮ	180
JAK ŠLA HISTORIE	188
SEZNAM NEJDŮLEŽITĚJŠÍ LITERATURY	195

ÚVODEM

NEBOLI

OTÁZKY A ODPOVĚDI

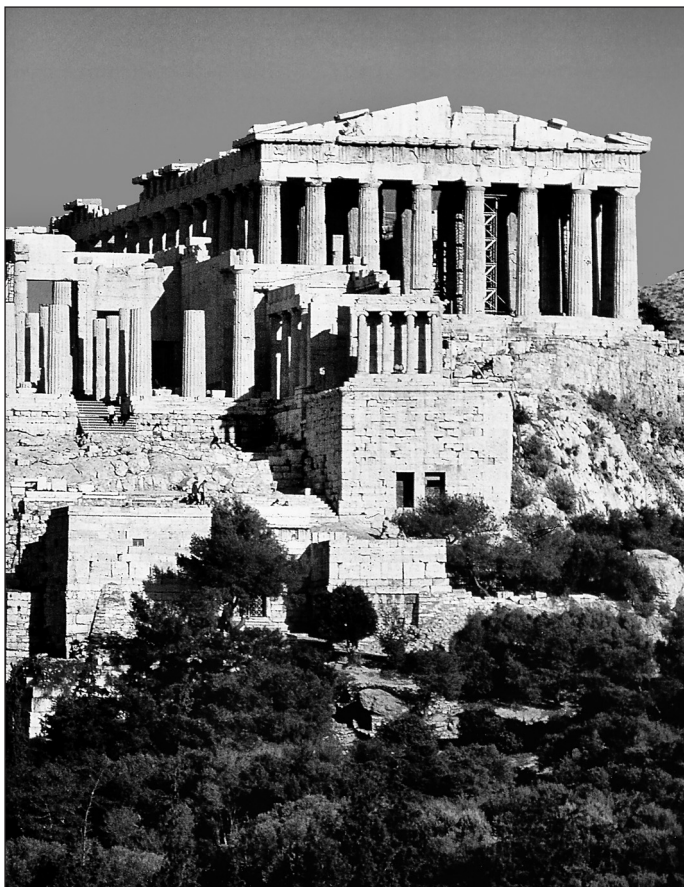
Před více než dvaceti pěti stoletími si jistý Thalés v řeckém městě Mílétu položil otázku, odkud se vzal svět, který nás obklopuje, jaký je jeho prazáklad, co tvoří jeho podstatu. A také si na tuto otázku odpověděl, když usoudil, že základ je jen jeden, věčný a sám o sobě neměnný, ale existující v mnoha podobách, a že tím základem je voda. Otázka spolu s odpovědí byla vzorem prvního filosofického problému. Každý si postupně vytváří určitý názor na svět, který se objevuje v otázkách těch nejmenších, proč je to či ono, odkud se to vzalo, a který se postupem věku prohlubuje, když člověk přestává být závislý na odpovědích ostatních a začíná si odpovídat sám. Tehdy naše tázání dostává jasnější a konkrétnější podobu, zaměřuje se podle jednotlivých okruhů problémů. Odpovědi na dílčí otázky nám poskytují v teoretické rovině obory nejrůznějšího zaměření od technických až po humanitní vědy. Lidstvo na své pouti dějinami shromažďuje stále větší množství poznatků, a tak postupně zodpovídá různá proč a snaží se odpovědět i na ta proč, která před ním teprve vyvstávají. Některé otázky, především ty, které jsou kladeny v širší, obecné rovině a mají pro člověka a společnost zásadní význam, doprovázejí lidstvo stále.

Na tyto otázky se již od dob Thalétoových snaží odpovídat právě filosofie. U starých Řeků to v doslovném překladu byla láska k moudrosti, neboť první slovo *filein* znamená milovat a druhé *sophiá* značí moudrost. Tato láska k moudrosti pro ně už tehdy představovala kladení otázek a pokusy o jejich neustálé zodpovídání, nikoliv však už jen v rovině bájeslovné, mytologické nebo náboženské, jak tomu bylo u předcházejících východních kultur včetně řecké, ale už nově v rovině teoretické, což znamenalo, že se antický člověk snažil uvědomit si své místo v přírodě, společnosti, kosmu a pomocí abstraktního myšlení ovlivňovat skutečnost, která ho obklopovala. Vytvářel si tak

---

*Kdo se neobírá filosofií
není člověk,
ale zvíře*

POMPONACIUS

Athénská Akropolis

i ucelenou představu o světě, jeho řádu a vzájemných souvislostech.

Okruh otázek, které filosofické myšlení v průběhu historického vývoje zpracovávalo a na které odpovídalo, se postupně rozšiřoval, přičemž některé z nich byly zapomenuty či později opět objevovány, jiné ovšem člověka provázely stále a nutily ho v každé epoše vždy

---

*Sobě dobře činí,
kdo činí dobře svým přátelům*

ERASMUS

znovu na ně odpovídat. Je přirozené, že celá řada formulací otázek tohoto obecného charakteru se měnila spolu s tím, jak se měnil způsob jejich kladení a odpovídání, a to v závislosti nejen na vývoji duchovním, ale i společenském, historickém, hospodářském, politickém, a také na vývoji vědy, techniky, výroby apod. Filosofie původně představovala veškeré teoretické vědění – s čímž se v dalších kapitolách postupně seznámíme –, později se z ní různé vědy vyčleňovaly a osamostatňovaly se, ale základní otázky zůstaly a i nadále zůstávají.

Od začátku tak filosofie vystupuje jako schopnost lidského myšlení, které dokáže zobecnit, třídit dílčí poznatky, uspořádat pojmy, vidět předměty a jevy v jejich jedinečnosti, ale i ve vzájemných vztazích a souvislostech. Jde tedy ve většině případů o představu světa jako uspořádaného celku řídicího se určitými pravidly – zákonitostmi. Filosofie je zvláštní formou, způsobem, jak poznávat svět, a zároveň i soustavou názorů na nejobecnější problémy bytí, tj. toho, co jest, jsoucího, a poznání. Filosofie je však také výsledkem práce lidského myšlení na cestě plné hledání, tápání, vzájemného popírání i odmítání předchozích názorů, velkých zápasů, kde často geniální jedinci prosazují své převratné myšlenky nejen proti jakékoliv moci v kterékoliv době, ale i třeba proti celé společnosti, jež potom další generace přijmou za své vlastní a za pro ně samozřejmé. Jejich vlastní osudy jsou osudy samotného lidského myšlení na cestě za hlubším poznáním.

Tato malá knížka má především mladým čtenářům přiblížit na několika málo osudech, ale právě těch z nejzajímavějších, filosofa, dobu, v níž žil a tvořil, a pochopitelně především jeho myšlení, které přetrvává autora a stává se dalším důležitým článkem na cestě filosofie lidskými dějinami. Pod názvem *Osudy moudrých* vyšla dvakrát v osmdesátých letech dvacátého století a měla značný úspěch u čtenářů. Jistěže byla, jakožto ideový nástroj, svým způsobem limitována dobovým názorem na filosofii, avšak autor se snažil pojmut své vyprávění o filosofii a filosofech jako kladení otázek a pokusů o jejich zodpovídání v rovině lásky k moudrosti. Názorů a interpretací může být bezpočet a mohou pramenit z nejrůznějších postojů. V našem

---

*Čím je člověk rozumnější a lepší,
tím více dobra v lidech pozoruje*

PASCAL

případě, jak sám čtenář může porovnat, nešlo o žádné zásadní přepracování, kromě poslední kapitoly, ale pouze o doplnění a rozšíření. V polovině let devadesátých tedy vyšla pod názvem *Průvodce evropským myšlením* opět, v dalším vydání se autor vrátil zpět k původnímu názvu. A tak ještě v dalším – již šestém vydání – tentokrát v Nakladatelství Epoque, zase pod názvem *Osudy moudrých*, vychází kniha jako podstatně rozšířená a doplněná. V tomto smyslu doufá autor i redakce, že knížka splní svůj účel a poslání i dnes.

Skoro po třiceti letech se jako dovětek ke všem vydáním a úmyslu autora i redakce vnučuje poněkud neodbytně se nabízející otázka, zda se dnes ještě někdo k této dlouhé cestě filosofie našimi dějinami vrací, zda vůbec vnímá její obsah i odkaz v době, kdy, jak se zdá, filosofům a filosofii málokdo či skoro nikdo nenaslouchá. Její hlas je přehlušován stále rostoucím počtem silnějších a mocnějších idejí, názorů i věd, filosofické systémy jsou již dlouho minulostí, osobností ubývá, nové se nerodí, ostatně kdo by jim také poskytl prostor pro vyjádření. Třeba je to jen předčasně lichá obava, vždyť v historii tomu tak bylo již mnohokrát. Věřme tedy, že potřeba klást si otázky a hledat na ně odpovědi v duchu lásky k moudrosti tu stále je přítomna a bude i nadále přetrvávat v našem dnešním i budoucím světě.

---

*Sobě samému
je každý
nejméně znám*

CICERO

TAJEMSTVÍ POČÁTKU

NEZNÁMÉ SLOVO

Někdy kolem roku 530 př. n. l. se objevil na jihu slunné Itálie ve městě Krotónu, obývaném tehdy Řeky, zajímavý a neobvyklý muž. Legenda o něm praví, že byl velmi krásného a majestátního vzezření, jež právě tak přitahovalo, jako vzbuzovalo hlubokou úctu. S touto přirozenou důstojností, ušlechtilým a vznešeným chováním byly spojeny ještě pozoruhodnosti a zvláštnosti, díky kterým se jevil jako tajemná bytost. Nosil vždy dlouhý bílý vlněný šat, odmítal jíst určité pokrmy a tvrdil o sobě, že je sice stejného původu jako ostatní, ale že byl zrozen zvláštním způsobem a že jeho duše byla v různém převtělení na světě již několikrát. Výtečně se vyznal v matematice, geometrii, fyzice, astronomii, rozuměl hudbě, dovedl léčit a vynikal i ve zpracování kovů, takže razil v Krotónu i své vlastní mince. Krátce po svém příchodu získal ve městě mnoho žáků, kteří naslouchali jeho učení a nechali se vést jeho osobností a zásadami. Tak vznikla v tomto městě nezvyklá společnost, jejíž členové žili společně a řídili se určitými a všemi uznávanými zásadami. Jejich den například pokaždé začínal otázkou, co dnes musím udělat, a končil otázkou, co jsem dnes neudělal. Společně se také věnovali nejrůznějším činnostem a dodržovali jisté příkazy, které byly pro ně přímo posvátné, a proto jim zakazovaly třeba jíst některé pokrmy, jako boby, srdce, na druhé straně jim zase přikazovaly skromnou stravu v podobě chleba, medu, zeleniny, méně masa. Některé jejich zásady skrývaly v sobě jiný než vyřčený význam, takže například rčení „nerozhrabávat oheň dýkou“ ve skutečnosti znamenalo nevzbuzovat zbytečně hněv a nevoli mocných tohoto světa, rčení „nepřekračovat váhy“ vyzývalo k tomu, aby nebylo přestupováno právo a rovnost, a jiné, které znělo „nepomáhat při skládání břemene,

*Neboť jako dnes,
tak i v dřívějších dobách lidé začali filosofovat,
protože se něčemu divili*

ARISTOTELÉS

*Údajný
Pýthagorův
portrét*

nýbrž při jeho nakládání“, mělo odvádět lidi od lenošení a přivádět je ke konání ctnostných činů.

Onen tajemný muž, jenž se stal zakladatelem podivného spolku připadajícího nám napůl jako svérázné náboženské sdružení a napůl jako vědecká akademie, byl starořecký Pýthagorás (asi 580/571–500/497 př. n. l., při psaní antických jmen se řídíme akademickým vydáním *Encyklopedie antiky*, jména řeckých filosofů vyslovuj tak, jak se píší, totéž platí i o názvech), který do Itálie přišel z řeckého ostrova Samu. Mnoho toho o něm nevíme, nepochybně však procestoval před svým příchodem do Krotónu hodně východních zemí, kde se seznámil s orientálními náboženstvími i vědami, které na něho zapůsobily a ovlivnily jeho myšlení. Je také jisté, že sám pověsti o své osobě podporoval a záměrně šířil. Tvrdil prý, že existují tři druhy rozumných bytostí: bozi, lidé a „podobní Pýthagorovi“. Když se ho ale ptali, kdo tedy je, zda nějaký kněz, divotvůrce či světec, tu pronesl doposud neznámé

---

*Mnoho je na světě mocného,
nic však
mocnějšího člověka*

SOFOKLÉS

a nové slovo – filosof. Nejlépe to vysvětluje jeden z jeho dochovaných výroků, kde přirovnává lidský život ke shromáždění při hrách: jedni na ně přicházejí, aby závodili, druzí za obchodem a třetí, podle něho nejlepší, jako diváci. Tak i v životě se rodí povahy otrocké, které jsou lovci slávy a bohatství, a filosofové – lovci pravdy. Pýthagorás o sobě netvrdil, že je znalec pravdy, ale že jen o pravdu usiluje, že je pouhým milovníkem moudrosti, to jest filosofem.

ŘECKÝ ZÁZRAK

Dějiny filosofie začínají ovšem již dříve, a to Thalétem z Mílétu, který žil na rozhraní 7.–6. století př. n. l. Tehdy dochází v životě antického Řecka k podivuhodnému ekonomickému, kulturnímu a uměleckému rozmachu. Na březích Egejského moře zakládá řecký kmen Iónů řadu měst – přístavů, do kterých vedou karavanní cesty z nitra asijského kontinentu. Řekové se seznamují s řadou důležitých objevů východních národů, jako byl například kalendář, hlásková abeceda, astronomické a matematické výpočty, ale i s orientální moudrostí. Mají možnost to všechno přebírat, porovnávat, nespokojují se však jen s pasivním přejímáním těchto poznatků, nýbrž je soustavně rozvíjejí a prohlubují. Tak se řecká města brzy stanou samostatnými kulturními a obchodními centry (v té době se také v Malé Asii objeví peníze a rychle se rozšíří po celém Středomoří), ohniskem, z něhož vzešel nový způsob myšlení a vidění světa, který spoluutvářel charakteristický ráz celé naší evropské civilizace. Stará řecká rodová společnost se tehdy již rozpadla, její místo zaujala společnost založená převážně na práci otroků a ve shodě s tím i myšlenkový vývoj se od mytologie a náboženství ubíral jiným směrem. Již odpradáva si všechny staré národy nějak představovaly, jak asi vznikl svět a kdo v něm vládne, odkud se tu vzali jejich předkové a celý jejich rod, co bylo předtím a tak podobně. Tyto představy se uchovávaly po pokolení ve formě bájí, vyprávění, které jedna generace předávala druhé. Tak postupně vznikal celý soubor takzvaných mýtů, mytologie, jež výrazně ovlivňovala kulturní, mravní

---

*Vzácná je šťastná doba,
kdy můžeš cítit, co chceš,
a mluvit, co cítíš*

TACITUS

a politický život jednotlivých národů. Mytologie tedy člověku – obrazným způsobem – vlastně vytvářela jednu z prvních možností, jak pochopit svět a přiblížit si ho k obrazu svému. Na mytologii navazuje náboženství – vždyť už sama mytologie sloužila náboženským účelům – které vírou v bytosti mocnější, než je člověk, bohy, a později v jednoho neviditelného, všudypřítomného boha, přijímá věčný, nadpozemský řád, jehož součástí tvoří i svět lidský, pozemský. K významu a roli náboženství v dějinách lidského myšlení se ještě vrátíme.

Počátky filosofie jsou spojeny s rozvojem a slávou tehdy nejbohatšího a nejsilnějšího z řeckých městských států, maloasijského Mílétu. Mílétské filosofy se především zabývali otázkou vysvětlení vzniku a vývoje světa i toho, co jest, tedy jsoucna vůbec. Snažili se určit pralátku, z níž vše vzniká. První z nich – Thalés – se domníval, že touto pralátkou je voda, druhý – Anaximandros – považoval za základ všeho jakousi pralátku kvalitativně neurčitou a prostorově neomezenou, z níž se vyvíjejí protikladné prvky: teplé a chladné, suché a vlhké. Z jejich vzájemného působení vzniklo existující uspořádání světa, přičemž mezi těmito protiklady probíhá neustálý boj. A poslední myslitel mílétské školy – Anaximenes – tvrdil, že základem je vzduch, jemuž připisoval pravidelný pohyb, chápaný jako neustálé zředování a zhušťování. Bude jistě na místě, když dodáme, že se zabývali astronomií – Thalés určil, kolik má rok dní, předpověděl zatmění Slunce, Anaximandros sestrojil první mapu světa, model vesmíru, zdokonalil sluneční hodiny – matematikou (každý středoškolák zná jistě Thalétovu větu týkající se úhlů v trojúhelníku), ale i obchodem a státními záležitostmi.

Je zajímavé, že zatímco Thalés se pohybuje ještě na rozhraní mytického a filosofického uvažování, o čemž například svědčí jeho názor, že vše v přírodě a ve světě má svou duši, projevuje se u Anaximandra již vyšší stupeň filosofického myšlení a i doposud netradičního vědeckého výkladu. Je pravděpodobně prvním autorem pojednání o *fysis*, což neznamenalo v antice jen předmět fyziky, přírodu, ale celek jsoucího vůbec. A také svou myšlenkou, že země byla původně v tekutém stavu a že s pozvolným vysycháním se na ní zrodil život (přičemž živočichové žili ve vodě a teprve později na pevnině),

---

*Je třeba být dobrým,
nebo aspoň dobrého
napodobovat*

DÉMOKRITOS

Divadlo v maloasijském Miletu

osobitým způsobem předběhl vývojovou teorii. Mluvíme-li však o vědeckém myšlení, o jeho vzniku, musíme si uvědomit, že tu nejde o vědecké myšlení v našem slova smyslu. Řekové ještě nechápou vědu jako činnost prakticky zaměřenou, i když řada poznatků je prakticky užitečná, vždy však v relativně malé míře, spíše jen jako výsledek vlastního filosofického myšlení. O Thalétovi a jeho schopnostech uplatnit se ve veřejném a politickém životě se dochovalo několik různě se doplňujících, ale i odporujících si svědectví. Jak zachránil rodný Miletos, pak se však uchýlil do samoty a také, že chtěl ukázat, jak je snadné být bohatým, najal si lisovny oleje, protože předvídal, že bude hojná úroda oliv, a získal nesmírné množství peněz.

Na příkladu prvních mílétských filosofů vidíme, že jedna otázka vyvolává další a že zároveň přibývá i odpovědí: jejich otázky začaly přírodovědeckými úvahami, proto se také v dějinách filosofie mluví o tomto období jako o kosmologickém (nauka o povaze vesmíru). Jestliže vstoupíme na půdu řešení vědeckých problémů, snažíme se zároveň i o dosažení nějakého obecného výsledku, který by byl pochopitelný nejen v rámci našeho zkoumání, ale přijatelný i v co nejširším

---

*Ze všeho, čím moudrost hledí
zabezpečit blaženost celého života,
je daleko nejdůležitější získávání přátelství*

EPIKÚROS

měřítku jako obecně platná úvaha vůbec. Řekové tedy od konkrétních otázek, které si kladli při pozorování přírody, světa, kosmu, otázek, jež vycházely z praktického života, docházeli postupně ke stále obecnějším úvahám, které již byly zjevně filosofické povahy, protože se týkaly celku, jenž jejich svět obklopoval. A tak se zároveň od kosmologie dostávali k ontologii (nauka o tom, co existuje, o bytí).

ČÍSLO JAKO ZÁKLAD SVĚTA

Matematikou se zabýval již Mílétan Thalés, ale teprve Pýthagorás ze Samu a jeho žáci se jí začali věnovat systematicky: na rozdíl od východních zemí, Egypta, Mezopotámie a dalších, kde její zákony a poučky byly tajemstvím a majetkem kněží, se zde matematika stává majetkem daleko většího počtu lidí. Pýthagorás pozvedl matematiku do doposud neznámých výšin a jeho zájem o ni ho dovedl k odhalení mnoha geometrických a aritmetických pouček i k astronomickým objevům. V matematice našli pýthagorovci klíč k záhadám vesmíru, nepokoušeli se jako Mílétané popsat a pochopit svět jako působení určitých hmotných prvků a fyzikálních procesů, ale, nepochybně pod vlivem matematiky a v souladu se svým až posvátným přístupem k této vědě, popsali svět pomocí čísel. Tak bod je pro ně jednotkou, příímka dvojkou, plocha trojkou a obsah čtyřkou podle nejmenšího počtu bodů nutných k tomuto vymezení. Jejich body se spojovaly v příímky, příímky v plochy, plochy v obsahy, měly tedy objem, šířku, hloubku. Součet čísel 1, 2, 3, 4 tvoří číslo deset, které považovali za posvátné číslo, naprosto dokonalé a všemocné.

Vypráví se, že když Pýthagorás došel k objevu známé po něm pojmenované věty, obětoval prý bohům jako dík za tento objev sto býků (zlé jazyky tento čin později komentují tak, že dochází-li k nějakému významnému objevu, všechna hovada se už předem chvějí). Pýthagorovci si při mnoha objevech, například v akustice, kde si všimli pravidelných intervalů hudební stupnice, závislosti výšky tónů na délce a napětí struny, ověřili, že se tu vyskytuje jistá pravidelnost. Ztělesněním

---

*Nezaslouží si, aby žil,
kdo nemá ani jednoho dobrého přítele*

DĚMOKRITOS

Delfy

této pravidelnosti byla pro ně matematika, a proto začali tvrdit, že svět je matematicky uspořádan, že všechno se dá vyjádřit číslem. Číslo dává věcem určitost, jasnost i poznatelnost. V geometrickém řádu čísel, jak je vytvářela jejich základní číselná skladba, spatřovali symbol řádu celého světa. Odtud už byl jen krůček k tvrzení, že číslo je počátkem a základem všeho, vlastně jakousi látkou všech věcí. Na rozdíl od Míléťanů, kteří za počátek považují neomezené přírodní živly, pro pythagorovce je počátkem omezení ve smyslu kvantitativního určení – číslo. Od konkrétního základu se tedy dostáváme k základu abstraktnímu, od smyslového pozorování přecházíme k nadsmyslovému určení.

Pythagorovci považovali čísla a vztahy mezi nimi za něco, co odhaluje samy hlubinné základy světa. Zdálo se jim, že matematika

---

*Odvaha je počátkem činu,
osud je však pánem konce*

SOFOKLÉS

*Pýthagorovy experimenty
s hudbou,
středověké vyobrazení*

lépe vystihuje podstatu věcí než názory jejich filosofických předchůdců. Kvantitativní výklad pýthagorců byl skutečně krokem vpřed, protože prohluboval dosavadní pohled na svět a jeho vztahy. Pýthagorás si všiml také existujících protikladů ve struktuře světa i lidských vztahů. O těch již mluvil i Anaximandros, ale podle Pýthagora mají – vedle čísel – rozhodující význam. Ve shodě s jeho číselnou teorií je jich opět deset: omezené a neomezené, liché a sudé, jedno a množství, pravé a levé, mužské a ženské, nehybné a pohyblivé, přímé a křivé, světlo a tma, dobré a zlé a poslední protiklad čtverec a obdélník. Tedy od protikladů základních až k matematicky dokonalým. Řád ve světě potom vzniká v důsledku toho, že se protiklady spojují v určitých proporcích a vztazích, a tím zároveň vzniká v kosmu harmonie. Pýthagorovci určili i deset oběžnic – ta desátá byla podle nich tzv. Protizemě.

*Kdykoli se budeš chtít přesvědčit,
zda jsi již něčeho dosáhl, pozoruj se,
zda dnes chceš totéž, co včera*

SENECA

V této souvislosti nás doposud udivují jejich myšlenky o naší planetě. Považovali Zemi za kulatou, všude obydlenou, tvrdili, že musejí existovat protinožci, že se Země denně otáčí kolem své osy a že není středem vesmíru.

Pýthagorás a jeho žáci připisovali číslům kromě filosofických a geometrických významů i hodnoty mravní, a proto pomocí čísel rovněž vyjadřovali vztahy mezi lidmi. Tak například manželství označovali číslem tři, spravedlnost číslem čtyři a přátelství, které kladli nejvýše, číslem deset. Lidskou duši rozdělovali na tři části – chápavost, srdnatost (tu mají i zvířata) a rozumnost (tu má jen člověk). Část rozumná je nesmrtelná, ostatní složky jsou smrtelné. Pýthagorovská teorie čísel je spojením náboženských a vědeckých prvků, které někdy vyznívají fantasticky a tajemně, jindy podivuhodně, jasnozřivě a objevně.

Pěvec Linos učí mladého Músaia, mýsa z 5. stol. př. n. l.

*Je rozumný, kdo se nermoutí pro to,
co nemá, nýbrž raduje se
z toho, co má*

DÉMOKRITOS